

Pet zgodb

1. ROJSTVO DRŽAVE, ROJSTVO PISATELJA*

Beno
Zupančič

Bil je prvi povojni čas, ko je bilo silno malo kruha, skorajda nič mesa, mleka, jajc ali česa takega, kar delovni človek vsak dan potrebuje. Obiskoval je množične sestanke in premišljeval o tem, kako bi vse to upodobil. Bil je nemalo zbezan, nič manj odločen, da ugotovi, kako naj bi vse to popisal.

Sestanki so bili ponavadi v zanemarjenih prostorih, med vojno jih pač nihče ni vzdrževal, dostikrat je

smrdelo po prašnem olju, po pajčevinah, po politični gostobesednosti, kakršna je kdaj pa kdaj izbruhnila ravno zaradi tega, ker ni bilo na pretek kruha.

Kmetje skrivajo pridelke, so govorili, nočejo jih dajati ne zastonj ne za denar, ko pa zanj nimajo kaj kupiti. Hrana v menzah je zanič, ulice so prašne, omet se lušči s hiš in ogroža otroke, *unrrin* paket požreš, kot bi mignil, črnoborzijanci so se spet prikazali z dna pekla — kupujejo, prodajajo, preprodajajo.

Kmetje, je rekla stara ženska z železno sivimi lasmi, so bili zmeraj sebični, zakaj tudi njim ni nihče nikoli nič podaril. Stiskala je tenke ustnice in Sveto je bil prepričan, da je gotovo profesorica ali vsaj učiteljica. Dodala je, da ne bi smeli s kmeti grdo ravnati, zakaj grdo ravnanje se zmeraj tako ali drugače maščuje.

Starejši človek s košatimi brki je ugotovil, da imamo zdaj po tisoč letih prvokrat slovensko državo in svobodo. Ta država pa nima kaj vzeti v roke, da bi čez noč ustvarila blaginjo, zato se nam zdi naša svoboda revna.

Sveta je presunilo, ker je možak *elkal* in govoril tako pravilno slovensščino, da se je zdelo, kakor da je tujec. Debelušen in bledikav krojač,

* Zgodbe so iz obsežnejše zbirke, ki izide pri »Mladinski knjigi« v Ljubljani.

znan kot predvojni komunist, je trdil, da je treba proizvodnjo kratko in malo podržaviti. Drugače ne bo nič. Ljudska solidarnost je zmeraj omejena, je trdil, zmeraj ima svoje meje, ki jih je težko imenovati sebičnost, zakaj vsi skupaj nimamo veliko s tistim vred, kar so nam zapustili kapitalisti, ki so odnesli pete čez mejo, kakor hitro je naša vojska začela dokončno zmagovati.

Deklica, morala je imeti kakih sedemnajst let, zapomnil si jo je po valovitih, silno gostih laseh, je rekla, da je treba potrpeti, da si moramo pomagati, kakor vemo in znamo. Sveto jo je gledal z očmi, polnimi občudovanja. Govorila je pristrčno, mehko, z odločnim mladim obrazom in je bila videti nezemeljska sredi vseh teh utrujenih državljanov, ki so jih pestile tisočere skrbi poleg izgub, ki jim jih je prizadejala vojna.

Ko bi mogel videti naprej, vsaj dvajset let naprej, si je mislil, bi lahko o njej napisal zgodbo. Mogoče bo imela dva otroka, moža, čedno stanovanjce, doštudirala bo pravo ali zgodovino ali kaj takega, še zmeraj bo privlačna, čeravno teh dvajset let ne bo niti malo lahkih. Posanjaril je o njej, hkrati pa pomislil, da se niti še ni naučil dobro pisati. Članki, ki jih je pisaril v časopise, so bili ponavadi skromno kratki, navdihnjeni bolj z željami kakega vsevednega urednika kot pa plod njegovih spoznanj. Mučil se je z njimi in sanjal o zgodbah, ki bi bile pristna podoba tega življenja, o žarečih barvah svojih pripovedi, o izrazitosti oseb, ki bi v njih nastopale.

Suhljat železničar je povedal, da je nekdo iz ministrstva prodal preproge, izdane iz skladišča državne imovine. Njemu se zdi, da to ni prav in da bi krivec moral pred ljudsko sodišče. Nekateri ljudje, je rekel *elkajoči* mož, skušajo gledati daleč naprej, misleč, da si je treba zagotoviti za prihodnost zemljo, hišo, tako imenovane *trajne* dobrine. Njemu osebno se smilijo, je dodal, zakaj niti sanja se jim ne, kakšno družbo želimo ustvariti. Družbo skupne blaginje, ne pa malomeščanskega posestništva.

V neki družini v Trnovem jedo golobe, kar jih je še ostalo, je izbruhnila učiteljica z naočniki. Otroci da so ji povedali. Ali ni mogoče, da bi nova država kaj ukrenila zoper tako požrešnost? Brkat debeluh se je hripavo zasmel. Mnogi so se nejevoljno ozrli vanj, potem pa se je spet oglasil suhljati železničar in rekel, da bomo glede golobov še zmeraj imeli dovolj časa, da si jih zaredimo. Če je treba nahraniti lačnega otroka, bi on, kar se njega tiče, pri čemer poudarja, da živi samo od svojega železničarskega dela, žrtvoval tudi goloba, če mu že ne bi preostalo nič drugega. Učiteljica je odgovorila, da so jedli golobe Italijani, ki so bili tu. Italijani pa so bili okupatorji, poleg tega so svetovno znani po tem, da uživajo tudi ptice pevke in lastavice. Bledikavi krojač je povedal, da so v partizanih pojedli celo mulo, ki jim je nosila mitraljez, potem pa so mitraljez tovorili sami.

Suhljat možak, visok, bolj podoben okostju kot človeku, je šinil pokonci in na vse to vzkliknil: »Ko bi bili v Dachauu, bi se vam tole danes zdelo kot raj na zemlji! Hvala.« Usedel se je in se nasmehnil čudnim pogledom zaradi tistega svojega *hvala*. Čez čas je znova vstal in dodal: »Tam sem pojedel svoje lastne čevlje.«

Sveto je strmel vanj in premišljeval, ali bi znal napisati zgodbo o človeku, ki je pojedel čevlje. Pred očmi, ki jih je za trenutek zamišljen zatisnil, se mu je spreletela jata bleščočih golobov. Nato je zagledal mulo z mitraljezom in utrujene borce, kako nosijo mitraljez, potem ko so mulo pojedli. Jesti, se je zgrozil, kakor da bi bilo človeško življenje sestavljeno samo iz hrane. Iz slabe ali iz dobre hrane? se je vprašal in spet pogledal okoli sebe. Začela se je razprava o zlorabah živilskih kart, o neljubeznivosti prodajalcev, ki se vedejo, kakor da bi izkazovali ljudem posebno milost. Poleg tega marsikaj prikrijejo za sorodnike, znance, prijatelje. Ljudje množično obsojajo tako ravnanje, potrebno je, da oblasti vpeljejo v tem pogledu popoln red.

Sveto je poznal neko prodajalko, nasmejana dekle, katerega smeh ga je zmeraj spravil v dobro voljo. Človek si ne more kaj, si je mislil, da bi se ob njenem nasmehu ne veselil življenja, tudi če je na živilske karte. Nekoč mu je dala jabožko, potegnila ga je od nekod izpod pulta in pojasnila, da je to jabolko od njene tete, pozabil je že — od kod. Premišljeval je o tem, kako bi bilo, ko bi znal napisati zgodbo o zasebnem jabolku, podarjenem s smehljajem, ki se mu je zdel kot čudež. Potem se je kdove zakaj spomnil, da bi se moral čimprej vpisati na univerzo in kaj pametnega študirati, da bi se naučil, kar dober pisatelj mora znati. Spomnil se je na mamo, zmeraj ga je prepričevala, naj se loti kakega pametnega dela. Nič kaj srečna bi ne bila, ko bi njen edini sin postal ničvreden peroprask.

Smehljaj se je sam sebi, zdelo se mu je, da utegne biti njegovo pisateljsko trpljenje kdaj plodno. Pisati se naučiš, si je dopovedoval — pišoč. Zaljubljen bi se v gostolaso dekle, ki tako prisrčno govori, si je mislil, a ni bil prepričan, da bi ga marala. Samozavestna je, odločna, razsodna, urejena, kakor da ni od tod, jaz pa sem podoben potepuhu, moja glava je polna zmešanih misli, ne mine dan, da me ne bi popadla kaka miselna ali čustvena norost. Tisoč let slovenske zgodovine, se je spomnil, je prisotnih v vsem temle, naj to hočemo ali nočemo. Zmagaš, postaneš oblast, postaneš država, vzameš vajeti v roke, potem pa trčiš ob stvarnost, ki je skorajda pogorišče. V takem imajo bodočnost odločni ljudje, moški in ženske, ki se ne predajajo v pretirani meri razmišljanju ali čustvovanju. *Treba je organizirati proizvodnjo*, je nekdo vzkliknil. Zazdelo se mu je kot geslo, odrešilno geslo, ob katerem je treba narediti konec pogovarjanju o težavah in se lotiti dela.

Jaz, se mu je posvetilo, bi se moral lotiti svojih tisočerihih zgodb. Potegniti jih moram iz ljudi in iz sebe, nato pa vreči v svet. Človek ostane po dolgi vojni živ in da bi se predajal obupovanju? Ali bi res moral pojesti svoje lastne in edine čevlje, da bi znal to popisati? Ustrašil se je zoprne misli, začutil je v ustih gnusen okus po svojih vojaških čevljih, zapuščini iz okupatorskih skladišč, in pogledal dekle z gostimi lasmi. Oči ima kot lešniki, si je rekel, ko zavzeto strmi v moža, ki govori o stanovanjskem vprašanju. Seveda bi me bolj zanimali odgovori kot vprašanja, se je posmešnil sam sebi, ne verjamem pa, da bi mogli dajati odrešilne odgovore nadobudni pisatelji.

Sestanek je šel h koncu, ljudje so se poglasno pogovarjali, prižigali slabe cigarete, zunaj se je medtem naredila svetla poletna noč. Ljudje so postali pred baročno hišo, v kateri je bila dvoranica, se ozirali v nebo, se pogovarjali o vremenu, *elkajoči* mož je od nekod privlekel škripajoče kolo, skočil nanj in se urno odpeljal. Dekle z gostimi lasmi je prijela pod roko učiteljico z naočniki in ji gredoč nekaj razvneto dopovedovala. Mesto je bilo mirno, tu in tam je bilo videti v oknih rumenkasto luč, nikjer ni bilo nobenega konja ali psa ali vsaj mačke ali goloba. Stara slovenska literatura je za spoznanje zapuščena tičala v knjižnicah in knjižnih policah, pripovedujoč z zasoplimi glasovi o življenju, ki je bilo mimo. Da bi kaj povedala o novem, glede tega, je bila očitno čisto brez moči. Zgodi se pač, da se življenje docela prelomi, kot zakleto ne moreš s starimi glasovi zapeti nove pesmi. Potrebni pa so nam nov kruh, novo vino, nova pesem. Najbrž se bodo pesmi rojevale iz stiske kakor zmeraj, ampak iz nove stiske.

Pisateljsko trpljenje, si je mislil Sveto, ne da bi bil jemal to *trpljenje* preveč dobesedno, ni nič drugačno od kakega drugega. Samo da ga je težavno takega, kot je danes, spraviti na papir, ko pa še papirja nimamo poštenega, če že ne stakneš ostankov iz gnile stare države. Pred seboj je zagledal velik list bleščečega se belega papirja, popisanega z njegovim oblastim rokopisom. Zgoraj je pisalo PISATELJSKO TRPLJENJE, spodaj se je šopiril njegov podpis. Tisto vmes je bilo kot nalašč nečitljivo, goste krivenčaste vrste samih besed.

Besede, besede, si je ponavljal, same besede. Moraš bi biti kot sočni sadeži, da bi lahko iztisnil iz njih življenjske sokove, a utegnejo biti samo popisan papir. Morebiti, se je vprašal, sem sam iz papirja, zmes s strojem zglajene papirnate kaše, neužitne, neprebavljive, puste, in zato ne morem iz sebe spraviti nič živega? Ko bi hotela, bi kaj hitro naredil gostolasemu dekletu otroka, to že, bistveno vprašanje je le, ali bi znal tega otroka upodobiti tako, kot je treba?

Rodili smo novo državo, si je rekel, zadnji čas je, da rodimo tudi novo pisateljstvo. Odkorakal je po cesti, stopajoč po robu okrušenega pločnika, poln nedoločne svetlobe v sebi, podobne nočni svetlobi, ki je pršela od kdove kod. Preplavljalo ga je prepričanje, da je poklican, da stori ravno to, o čemer je razmišljal, ali da vsaj poskusi, da bi svet okoli nas ne mislil, da smo samo ubog majhen narod, ki sicer zna vzeti puško v roke, kadar je treba, niti malo pa peresa, kadar nastopi čas kot ustvarjen za peresa.

2. STEKLENA PRAVLJICA

Nekaj let je hodil mimo bleščeče se steklene kletke in se oziral vanjo.

Ostalo mu je v spominu, kako se je prvič zagledal v žensko za stekleno steno. Sedela je za pisalno mizo in se mu je zazdela zanimiva. Saj ni vedel zakaj. Bila je zanimiva. Ošinila ga je s pogledom, zdelo se mu je, da je v njem kanček nejevolje. Tako te utegne pogledati žival v živalskem vrtu, ko jo zmotiš v njenem miru. Odšel je naprej in si mislil *zanimiva je, zelo je zanimiva, kdo vé, zakaj je zanimiva?* Kdo vé, zakaj si je zapomnil, da

je bilo steklo tisto jutro rahlo orošeno, kot da bi bilo na poseben način okrašeno.

Potem je hodil tam mimo dostikrat. Sam ni vedel, zakaj se je kdaj odločil, da gre mimo, ali drugič da ne pojde. Kadar se je odločil, da gre, se je moral ozreti v žensko za pisalno mizo. Lepega dne se mu je zazdelo, da so se mu njene oči nasmehnile. *Zanimiva si*, ji je skušal povedati z očmi, se rahlo nasmehnil in odhitel. Nekega drugega dne, morebiti je bilo čez pol leta, se mu je zazdelo, da ga njene oči vprašujejo *kdo si, kaj si, čemu hodiš tod mimo?* Spet drugič je imelo po naključju v rokah šopek vrtnic. Ženska je najpoprej pogledala vrtnice, nato njega. Nehote je vzdignil roko s šopkom in jo potisnil proti debelemu steklu, kot da bi želel reči *tu so, če hočeš*. Nasmehnila se je hvaležno *saj vidiš, da nisem sama*. Takrat se je zgodilo, da je dneve in dneve taval po mestu razigran, kar se mu je le malokrat dogajalo. Sanjaril je o vsem mogočem in mislil na rože, kot da jih je zares podaril.

Zgodilo se je, da je zbolel. Nekaj mesecev je prebil v postelji, si meril temperaturo, požiral zdravilá, ure in ure presanjaril v vročici, v kateri so bile vse stvari popačene, prebarvane, razžarjene. Ženska za debelo stekleno steno se mu je prikazovala zdaj čisto od blizu, zdaj od daleč, komajda jo je še razločil. Nasmihala se mu je, ga vabila z očmi, se delala, kot da ga sploh ni opazila, včasih je trenila z ustnicami, kot da mu nekaj dopoveduje. Neko noč se mu je celo sanjalo, da je razbil steklo, stopil v prostor, opremljen popolnoma brezdušno, in rekel ženski *zanimiva si, vznemirjaš me, ne vem, kaj se dogaja z menoj*. Prvi dan, ko je vstal, se je napotil k njej. Vzravnan je sedela za pisalno mizo in se mu nasmehnila. Čutil je, da je v njenem nasmehu kanček začudenja. *Dolgo me ni bilo, ji je povedal z očmi, najbrž me je komaj mogoče spoznati*.

Potem se mu je lepega dne zgodilo, da se mu je nasmejala. Razprla je ustnice, prepričan je bil, da mu je hotela reči *oglasil se vendar, pridi noter . . . čas bi bil, da se spoznava*. Odkimal je z glavo: *ne morem, ne morem, ne morem*.

Prišel je čas, ko se je začel mučiti. Sklenil je, da ne bo hodil mimo začaranega pisarniškega okna. Zaklel se je, da je ne bo hodil gledat, kakor si hodimo ogledovat živali v kletke. Držal se je svojega sklepa, a vsakokrat posebej je bil zaradi tega žalosten. V njem se je zelena kot žolč nabirala nerazumljiva jeza, zakaj ni se mogel otresti njene podobe, še manj spominov nanjo.

Vzdržal je leto dni, nato se je čez noč odpovedal sklepom in zakletvam in se znova napotil mimo njenega okna. Še zmeraj je bila tam, nasmehnila se mu je in mu dala vedeti, da je grd. Tako si je razložil očitek v njenih očeh.

Zanimiva je, si je govoril, ko je bil mimo. *Še zmeraj je zanimiva, jaz pa še zmeraj ne vem, zakaj je zanimiva*. Premišljeval je o tem, premišljeval, kaj mu je storiti. Bil je plah in ves razdvojen. Ženska je bila mlada, zmeraj jo je videl vso od peta do glave, sedečo za pisalno mizo in s svinčnikom v roki.

Čez čas se je zgodilo, da je dolgo ni bilo — prostor za mizo je bil prazen. Začelo ga je skrbeti, očital si je vse mogoče, si na vse mogoče načine razlagal njeno odsotnost. Začutil je, da je prazen, da mu nekaj manjka, da so njegove sanje polne nerazumljivih znamenj. Počutil se je, kot da je okraden. Začutil je svojo samoto in si dopovedal, da je pravzaprav šele zdaj ugotovil, kako je strašna. Hodil je mimo vsak dan, vsak dan posebej je za trenutek obstal, kot da bi obstal pred grozljivim breznom.

Ko jo je znova zagledal, je bila spet tam, a drugačna. Lase je imela drugače počesane, v obraz je bila za spoznanje bleda, njene oči, ko so se obrnile vanj, so mu povedale blago in otožno nekaj strašnega: *nor si ali ničvreden*. To si je potem ponavljal in začel hoditi po cestah s sklonjeno glavo.

Nekaj časa si ni upal mimo, dokler ga ni spet popadlo z močjo obupa — zdaj kot boleča radovednost, zdaj kot kes in očitek. Ženska je bila tam in se mu je nasmehnila. V njenem nasmehu je razbral otožnost, a nič več očitkov. *Rad bi k tebi*, ji je skušal dopovedati, ampak njene oči niso razumele ali niso več hotele razumeti. Potrt je odšel mimo in dolgo premišljeval o tem, kaj neki se je ženski zgodilo, da se je spremenila.

Čas, si je rekel. Začel je računati, koliko časa že hodi tam mimo. Že celo večnost, je ugotovil. Pogledal se je v ogledalo in strahoma opazil, da so mu lasje na sencih začeli siveti.

Čas, si je ponavljal. Ni si bil na jasnem, kako je moglo preteči toliko časa. Zazdelo se mu je, da mu je komajda slišen žameten glas pripovedoval stekleno pravljico, tako da je med poslušanjem pozabil na čas, ki teče venomer. Sipki pesek iz peščene ure, ki jo je treba kdaj pa kdaj obrniti.

Potem je nekega dne vstal jezen sam nase. Ponoči ni mogel spati. Sklenil je, da mora nekaj storiti — ali vstopiti ali razbiti tisto prekleto steklo.

Odšel je naravnost tja, a ženske ni bilo za pisalno mizo. Na drugi strani je sedela debelušna ženska z vranje črnimi očmi in izzivalnim kljukastim nosom. Vdihnil je zrak, podoben potapljaču, preden se potopi, vstopil in vprašal, kje je tovarišica, ki ji ponavadi sedi nasproti.

Črnolaska se je nasmejala z belimi zobmi.

»Ni je več. Odšla je.«

Najbrž je opazila, kako mu je obraz preletela temna senca.

Vnovič se je zasmejala in dodala:

»Pomislite, nekdo se je zaljubil vanjo kar skozi steklo. Mesec dni je hodil mimo, pred tednom dni je vstopil in jo kratko in malo odpeljal. Nisem prepričana, da je šla popolnoma rada, a šla je. Zdi se mi, da je predolgo čakala nekoga drugega. Žal mi je zanjo. Bila je izredna delavka in zlata vredna prijateljica.«

Komaj je zmogel toliko, da se ji je zahvalil.

»Ni za kaj,« je kdove zakaj veselo odgovorila in se mu spet na vsa usta nasmejala. »Kaj hočemo, ko smo po zaslugi arhitektov takole razstavljene in se lahko spogledujemo kar skozi steklo.«

Zunaj je nekaj trenutkov postal, premišljujoč, ali naj razbije prekleto okno ali ne.

Ne boš ga razbil, je nekaj spregovorilo v njem, nisi ga razbil, saj si nor ali ničvreden ali oboje obenem.

Odtaval je v mesto in nikoli več ni šel mimo nobene steklene kletke.

3. PRAZNIK FRANCOSKE REVOLUCIJE

Bala se je, da ji bo rekel: Z menoj ne bo več kaj prida. Živi, kot veš in znaš. Jaz te ne bom oviral. Še zmeraj si mlada in čedna.

K sreči nič takega. Obrnil se je vase, se poglobil v svoje srce in v svojo sladkorno, ure in ure študiral zdravniške knjige, poležaval v bolnišnici, terjal, da ga vsak dan obišče, poležaval doma, bral, gledal televizijo, misleč samo še nase.

Sin je tekal v šolo in iz šole, obiskoval prijateljice in doživljal prvo ljubezen. Ona je delala v službi, delala doma, začutila kdaj pa kdaj silno utrujenost, se kdaj zamislila in se bežno strahoma pogledala v ogledalo. Zazdelo se ji je, da se je vse skupaj končalo prezgodaj. Kmalu nato ji je umrla mama, nato še sestra, rak na želodcu, nato se ji je zazdelo, da je zagazila v močvirje, iz kakršnega se ne bo več izkopala. Novinarski poklic terja, da tekaš zdaj sem, zdaj tja po deželi. Izkoristila je kako priložnost, da se je vsaj drugod pošteno naspala, prebrala kako knjigo, in se ves čas zavedala, da je mož dokončno uničen. Kar je od njega ostalo, je bila samo še kepa sebičnosti, polna strahu in hudobnosti. Zavida zdravim, poležujoč snuje kdove kakšna maščevanja.

Mladostni spomini so pokopani v njem, v njej, v njunih omarah, posteljah, preprogah. Še malo pa pride čas, ko jih bo treba dobro izprašiti, poškopiti s sredstvi zoper molje, zavarovati se pred nevarnostjo, da bi se obujali brez potrebe in povzročali tope bolečine.

Kadar ga je obiskovala v bolnišnici, je zmeraj hitela, zakaj bolnišnica je bila podobna vojašnici in daleč, kupovala darilca za zdravnike, in komaj je prišla, je morala že spet iti. Opazoval jo je z očmi onemogle jeze — zmeraj da se ji mudi, zmeraj da je prepozna, zmeraj so druge stvari pomembnejše od njega. Požirala je očitke in solze šele, ko se je vračala, mislila na tisoč stvari, ki bi jih morala opraviti, in tisto, kar je morala vsak dan delati, se ji je na nenavaden način oddaljevalo. Saj zgubim še delo, si je govorila. Začela sem se zanemarjati. Časa nimam več niti zase. Praznina, si je govorila, praznina me je napolnila, kakor da bi ne bila samo praznina.

Potem je prišel človek, ki ga je nekaj časa bežno poznala, a ga že dolgo ni srečala. Kaj vé, zakaj je začutila, da je tak človek, da mu lahko izpove svoje križe in težave. Poslušal je, jo povabil na večerjo, večkrat sta skupaj posedela kako urico na gostilniškem vrtu, kjer je bilo na večer kljub vročemu poletju prijetno sveže. Smehljala se je, pripovedujoč, on pa se je zamišljeno mrščil. Včasih je kaj vprašala, zmeraj je bilo kaj nepričakovanega, ampak ravno z vprašanji ji je zbudil občutek, da se poznata že dolgo. Julijski

večer, bil je praznik francoske revolucije, jo je pospremil skozi park, jo pod drevesom nenadoma objel in poljubil na oči, ne da bi bil kaj rekel. Ni pričakovala, da bo to storil. Bilo ji je, kot da jo je obiskala ljubezniva prikazen iz preteklosti, človek iz zgodovine, poln nezgovorne tolažbe.

Ko se je v avtobusu peljala domov, se ji je zdelo, da se je nekaj spremenilo. Morebiti se je res. Zdaj bom morala lagati, si je dopovedovala. Govorila bom eno, mislila drugo. Zatisnila je oči in si omotična skušala predstavljati svoje novo čustveno življenje. Ni ji uspelo, avtobus je poskakoval, se kdaj pa kdaj sunkoma ustavil, in ko je prišla domov, se je najprej oprhala s hladno vodo.

Mož ji je povedal, da so ji iz uredništva dvakrat telefonirali. Obračal je vprašujoče oči za njo, ko je hodila sem ter tja in raztreseno odgovarjala na njegova vprašanja. Kdove zakaj mu je odgovorila, da je bila na proslavi francoske revolucije. Zazdel se ji je podoben mrliču. V sebi je začutila zmes sovraštva in usmiljenja. Sin je sedel pred televizorjem v dnevni sobi in zamaknjeno spremljal divje kavbojsko streljanje.

»Govorim in govorim,« je končno vzkliknil mož, »ti pa kakor da ne slišiš? Pogovarjam se s teboj, ti pa misliš na nekoga drugega.«

Za trenutek je otrpnila, obstala, ne vedoč, kaj naj odgovori. Čez čas se je zbrala in rekla:

»Da. Da.«

Ni si ga upala pogledati, čeravno bi bila rada videla njegov obraz v trenutku, ko je zaslišal njene besede.

Utihnil je, se obrnil v postelji, ne da bi še kaj rekel.

Tako, si je mislila in se trudila, da ne bi bruhnila v jok. Rečeno, storjeno. Kratko in kruto. Ni bilo mogoče drugače. Nisem igralka. Ne znam igrati.

»Kaj pa večerja?« je vprašal sin.

»Lahko bi si jo sam pripravil. Dovolj si že star.«

Sin jo je presenečeno pogledal — nikoli se mu še ni pripetilo kaj takega.

Ves čas je čakala, kdaj se bo mož zbral. Pričakovala je, da bo govoril s strastjo nemoči, da bo izbruhnil kopico očitkov, najbolj hudobnih, kar je mogoče.

Kmalu je ugotovila, da se je zmotila. Bister je, si je rekla, ko ga je slišala spregovoriti. In prekanjen. Nikoli poprej ni bil hudoben. Odkar je zanič, je hudoben.

»Res je,« je namreč zagodrnjal sinu. »Res bi si lahko sam kaj pripravil. Če imaš čas za neumnosti, bi si ga vzel tudi za večerjo. Saj ti mati ni služkinja.«

Lisjak, si je rekla, delal se bo, kot da ni slišal, kaj sem mu priznala.

Zazdelo se ji je, da je to najhujše, kar si je mogel izmisliti. Odšla je v kopalnico, se pogledala v ogledalo in ugotovila, da je mrliško bleda. Skušala se je zbrati, zdrgnila si je lica s hladno vodo in si očitala, da je neusmiljena.

Ko je legla, je vzela v roke knjigo zgodb, kakor da bi rada malo brala, a ni mogla. Črke so ji plesale pred očmi in najbolj nore knjižne zgodbe so se ji zazdele revne.

Vsakdanja zgodba, si je mislila. Najbolj vsakdanja. Najbolj vsakdanja igralska vloga. Najbolj vsakdanje muke. Ugasila je luč in v temi strmela v strop, na katerem se je kdaj pa kdaj pokazal odsvit avtomobilskih žarometov. Zaidejo in obračajo kar sredi ceste, je pomislila. Slišala je moža, kako težko diha, slišala tovorni vlak, kako je šušljaje in previdno peljal proti postaji. Nato je oči zatisnila, kakor da jih je znova poljubil nekdo zunaj tega njenega življenja. Neznanec, kakor da je prišel naravnost iz francoske revolucije. Najbrž, si je rekla, je bil le trenutek sočutja. Žalostno je, kadar se ženska oprime sočutja, kadar ne verjame več, da ima na izbiro še kaj drugega.

Preden je zaspala, je to misel zavrgla, zavrgla odločno in dokončno.

4. KADILO ZA NATAŠO

*Inače ti znaš:
u Boga nismo verovali
ni ja ni ti.
I zaista nema to sa njim veze
što želim
pred slikom tvojom kandilo da palim*

Risto Ratković, *Ikona*

Bil je malo veren in neveren hkrati. In nekaj malega praznoveren.

Ženska je bila mlada, svetlolasa, imela je ptičji obraz, s katerega so ga pogledovale žive oči barve medu.

Vabila ga je, rekla je, da ji je ime Nataša, on ji je povedal, da ga kličejo Fedor.

»Kot da sva Rusa,« je vzkliknila s čudnim glasom, ob katerem je nehote pomislil *ljubi bog, varuj me!* Hkrati je čisto natanko vedel, da si ne želi, da bi ga zares obvaroval.

S čolnom sta se odpeljala na kalno jezero. Vozila sta se okoli otoka, kot bi se v zelenkastem očesu vozila okoli zenice. Čolnar je bil neobrit in redkobeseden, po tistem, kar je povedal, je moral biti skopritež.

V dobri uri in pol ga je izprašala, se na ves glas smejala s svojim zvonkim glasom in mu povedala, da ni ptica, ampak čisto navadna pohlevna putka, ki si ne more kaj, da ne bi bila z ljudmi dobra, kar ji je velikokrat v škodo.

Popoldne sta se sprehajala okoli jezera — tako rekoč okrog in okrog, saj končno niti ni veliko. Nataša je glasno ugibala, kakšno neki je moralo biti življenje nekoč v kraljevskem dvoru na jezerskem bregu. Gotovo je bilo dosti lestencev, gardistov, razkošnih večernih oblek, rož, žameta, srebrnine, šampanjca.

Veliko blišča za prazen nič, ji je odgovarjal. Kakor luč, ki nikomur ne sveti.

Ona je trdila, da vsaka luč nekomu ali nečemu sveti, zakaj sicer je sploh ne bi bilo. Tega ne pravi zato, ker bi bila ljubiteljica monarhije, ampak kar tako — iz prepričanja. Nato mu je pripovedovala, da je bilo okoli hiše, kjer je doraščala, veliko dreves — oreh, kostanj, breza, jablane, češnje, smreka, v drevesih dosti gnezd in ptic. Pozimi jim je nosila zrnja v ptičjo hišico. Narejena je bila umetelno — kot dvorec iz pravljic. Ptice so jo poznale, jo obletavale, in kakor hitro se je malo oddaljila, so prihajale druga za drugo zobat. Njena stara mati po materi da je bila nekoč imenitna gospa, govorila je več jezikov, vedela dosti zgodb, v katerih so nastopale ptice. Njene ptice so govorile, pele, spreminjale barvo perja, obiskovale daljne dežele, se vračale in kdaj pa kdaj potrkale človeku na okno. To je bilo zmeraj znamenje ljubezni. Kakšne ljubezni, jo je zanimalo, ampak stara mati tega ali ni vedela ali ni marala določno povedati.

Zvečer sta skupaj večerjala v kmečki gostilni, kjer so ju temeljito odrli. Ko sta se vračala, je bilo že temno. Jezero je bilo videti zamišljeno, požiralo je zvezdno svetlobo z nenasitnostjo lačne živali. Fedor se je nekajkrat ozrl vanj, prijel Natašo za roko, misleč še zmeraj *ljubi bog, varuj me*, in ji povedal, da mu je bilo lepo z njo. Rad bi, da bi bilo še kdaj tako. Odgovorila mu je, da je marsikomu všeč, se veselo zasmejala in dodala, da pa njej ni všeč kdor koli.

Pred hotelom sta se poslovila. Gledal je za njo, ko je odhajala skozi razsvetljena vrata. Zazdela se mu je zelo lepa v dolgem krilu, v čevljičih z visokimi petami, z vitkim pasom, prepasanim s širokim usnjenim pasom nežne rjave barve.

Drugo jutro sta se našla ob vodi in se z njegovim avtomobilom odpeljala v Vrbo, obiskat Prešerna in Svetega Marka. Bilo je sončno, z Lesc so se slišala letala, Sava je bila videti bistra in hladna.

O Prešernu je vedela, da je napisal Sonete nesreče, da je imel nezakonske otroke in da je bil včasih tudi hudomušen. Povedala mu je, da je stenografka in da zelo dobro zasluži, če dosti dela. Veliko sedi, kar je slabo za zdravje, zato izkoristi vsak trenutek prostosti, da se giblje. Doma ima staro kolo, s katerim se včasih popelje do Šmarne gore, in mater, ki bi jo silno rada čimprej omožila.

V Vrbi je dišalo po senu, po vrtovih je bilo dosti cvetja, pokrajina naokoli je bila videti proti večeru vsa žametna.

O Nataši si je ustvaril podobo, ki se mu ni hotela zaokrožiti: tisto, kar je videl, se ni ujemalo z onim, o čemer je pripovedovala.

Ko sta se vrnila na Bled, ji je rekel, da mora prihodnji dan v Ljubljano. Če se strinja, bi se dobila dan nato. Zakaj ne? je odgovorila. Prav rada.

Navsezgodaj se je napatil v Ljubljano, se oglasil v podjetju, srečal prijatelja Maksa, ki mu je povedal, da odhaja za nekaj dni na morje. V svoji pisarni je zavrtel nekaj telefonskih števil in izvedel, kar je želel: Na-

taša Kovač je stenografka, živi z materjo Rusinjo. Oče umrl v železniški nesreči. Ima tudi brata, strojnega inženirja, ki živi v Zagrebu. Rojena leta 1947, končala srednjo ekonomsko šolo. Mati je po poklicu modna krojačica, še zmeraj zaposlena.

Nekaj časa je sedel za mizo, premišljeval, nič več ni mislil na tihem *moj bog, varuj me*, in čutil, da mu je odleglo. Nekaj se mu je zazdelo narobe — ženska je bila videti pregosposka za stenografko, prekrhka za žensko blizu tridesetih let, prebavljiva zanj, ki ni bil ravno takšne sorte, da bi se čedne ženske množično ozirale za njim.

Mogoče je, se je potolažil, da se podcenjujem. Trenutek nato je preklical prošnjo bogu, se usedel v avtomobil in se dobre volje vrnil na Bled. Moral bi se bil pogovoriti z drugim bogom, s pravoslavnim, si je mislil in se sam sebi smejal.

Spet sta pohajkovala okoli jezera. Ogledovala sta si otok, čolne, opazovala sta moža, podobnega medvedu, kako je vlekel iz jezera ribo. Riba se je divje premetavala na trnku in se svetlikala v mavričnih barvah. Nato sta sedela v senci pod smreko, se hladila in sočustvovala z jezerom, po mnenju člankov v časopisju obsojenim na počasno umiranje.

Nataša ga ni nič vprašala, kaj je delal v Ljubljani. Kot da včerajšnjega dne ni bilo.

Kar naenkrat je utihnila, bil je malo začuden, nato sta se skorajda molče vrnila. Začutil je, da jo je obšla otožnost ali da se je nanagloma nekaj odločila. Ni maral biti vsiljiv, molčal je še on, jo od strani pogledoval, ampak njen obraz je bil videti mehak, ljubeč, za spoznanje samo zamišljen. Pogledovala je naokrog, kakor da jo zanimajo daljave, kakor da se boji pogledati njemu v oči. Pred hotelom mu je rekla, da bi bila rada nekaj dni sama, nato se mora vrniti. Njen čas za počitek je potekel. Če se mu zahoče, da bi se še kdaj srečala, naj jo brez obotavljanja pokliče. Dala mu je svoj naslov, telefonsko številko v podjetju, mu ponudila roko in se nekam na hitro poslovila.

Skomizgnil je z rameni, ni vedel, kaj naj si o njenem vedenju misli. Poskušal se je spomniti, ali je kaj takega rekel, da bi jo prizadel ali užalil in ali kaj podobnega — nič. Naslov, ki mu ga je dala, je bil napisan na listku, iztrganem iz beležnice. Napisan z drobno, zelo razločno in enakomerno lepo pisavo.

Nastopi tovariš dolgčas, si je rekel. Nekaj je odšlo, izginilo, izpuhtelo. Ptica ti je prhnila mimo srca. Pot okoli jezera se bo podaljšala, vrba bo opustela, jezero bo odmiralo hitreje. Prisiljen boš počivati.

Nekaj dni zapored se je vsako jutro zapeljal na Jelovico, taval po gozdovih, premišljeval o svojem življenju, skušajoč pozabiti na Natašo. Nekaj je bilo ali je še zmeraj narobe, si je dopovedoval, obenem misli na vse to odganjal, ne da bi se mu res posrečilo.

Vračal se je v mraku ali že ponoči, odhajal zgodaj spat, neko noč se mu je sanjalo, da obira na Jelovici brusnice v družbi z nekom. Naj si je še tako prizadeval, ni mogel ugotoviti, s kom. In vendar se je celo v spanju ves čas zavedal želje, da bi jih rad obiral z Natašo. Eno teh noči se mu je

zazdelo, da je udarila v okensko steklo ptičja perutnica. Predramil se je, se spomnil na Natašino pripovedovanje o čudežnih pticah njene stare matere, malo posanjaril in vnovič zaspal.

Vrnil se je z dopusta, ko je bilo mesto že pomalem jesensko — meglena jutra, za malico malo sonca, popoldne rumeneče listje na drevju z vsem tistim, kar sodi v jesensko odmiranje poletja.

Prvi dan je pospravil pisarno, si skrbno prepisal Natašin naslov v dnevnik, a telefonsko številko v priročno beležnico, kamor si je zapisoval samo telefonske številke. Premišljeval je, ali naj bi jo nemudoma poklical ali ne. Odločil se je, da bo še malo počakal. Ne smem biti nestrpen, ni dobro, da bi bil nestrpen, se je prepričeval in se sam sebi posmehoval — kakor da bi Nataša sploh vedela, kdaj se je vrnil.

Drugo jutro jo je poklical. Oglasil se mu je raskav ženski glas. Nejevoljen mu je povedal, da Nataše Kovač ni, da je pravzaprav ni več, zakaj pred kratkim je umrla, nato so jo zadnji dan avgusta pokopali z vsem, kar ji pripada po pravilih njihovega delovnega kolektiva. Ko bi bral *Delo*, mu je oponesla, bi bil lahko opazil osmrtnico.

Obsedel je pri mizi, zazdelo se mu je, da je na smrt utrujen. Nesmisel, popoln nesmisel, je vzkliknil čez čas. Pograbil je slušalko in jo spet odložil. Ustrašil se je podrobnosti. Obšla ga je misel, da ne sme poizvedovati, če je res, kar je slišal. Dovolj mu je bil zoprni ženski glas — kakor da se je hotel iz njega ponorčevati. Poprosil je Maksa, naj mu prinese *Delo* zadnjih avgustovskih dni. Res je našel osmrtnico: *Umrla je Nataša, naša ljuba hči, sestra, sestrična, teta. Mati in užaloščeno sorodstvo. Nikoli je ne bomo pozabili! Ljubljana, Kijev, Vladivostok, New Orleans.*

Mesec dni je premišljeval o vsem tem doživetju, sklenil je, da dokončno odpokliče boga, ki ga je obvaroval. Nato se je začela v njem porajati zgodba, zložena iz podrobnosti, ki jih je sam doživel, in tistega, kar je iz teh podrobnosti sklepal ali dodajal iz svojega. Mnoge prvine zgodbe je moral izoblikovati v najrazličnejših različicah, saj ni hotel zbirati dodatnih podatkov. Kaj kmalu je bila zgodba na vse strani odprta, podobna hiši z okni na vse strani, zaprta so bile samo vrata. Lahko se je širila, rasla, se krasila z balkončki, s stolpiči, s frčadami, se polnila z novimi prvinami, se bogatila z novimi doživetji, ne da bi mogla biti kdaj končana. Iz nje se je polagoma razrasel čudežen dvorec neskončno krhkega ljubezenskega doživetja. Sčasoma je opazil, da iz njenega rahlega tkiva polagoma izginja kruta bridkost, ostaja pa vse več pravljичne lepote, ki ji ni vedel imena.

Ko je po naključju naletel na pesem črnogorskega pesnika o tem, kako ga kot neverneža popada želja, da bi mrtvi ljubi pred podobo prižigal kadilo, se je razjokal, nato mu je malo odleglo.

5. SREČA KATARINE NOVLJAN

Deček je bil otrok ljubezni, deklica otrok razvade. Zoprne razvade, da se je mož zbujal sredi noči in izsiljeval svojo zakonsko pravico, kot je pravil, ne glede na to, kako je bilo z menoj.

Bala sem se, da bo drugi otrok pokveka ali bebec ali kaj takega. Če sem prvega nosila z veseljem in srečnim pričakovanjem, sem bila z drugim potihem ves čas v strahu, da iz takega moškega nasilja ne more nastati nič dobrega. Môra nosečnosti kakor da je trajala leta in leta.

Ko se je deklica končno rodila, nisem opazila nič posebnega. Oddahnila sem si, mislila sem si: imela sem srečo, neznansko srečo. Po letu dni sem se docela pomirila. Otrok je bil tak, kakor sem si ga le mogla želeli. Kljub temu se nisem mogla otresti misli, da sem imela le srečo.

Rekla sem možu: »Vsega tega imam čez glavo. Stanovanje je moje, kar je tvoje, si vzemi, kar je skupnega, obračunava. Ne imej me več za ženo. Dajem ti pol leta časa, da se pobereš.«

Po treh mesecih, ko je spoznal, da sem se zares odločila, se je poslovil. Moram priznati, da so se mi udrle solze, ko je odhajal in ko sem skoz okno pogledala za njim. Podoben je bil poraženemu vojščaku, ki ga bo poraz jezil, nikakor pa ne izučil. A kaj sem hotela. Nisem več marala tako živeti. Skrbiš za otroka, delaš ves teden vsaj osem ur na dan, tekaš sem ter tja po mestu, pereš njegovo perilo, zraven pa prenašaš njegovo popoldansko poležavanje ali večerno šahiranje — ure in ure je šahiral sam s seboj, smrdeč kot pivovarna od piva, s katerim se je nenehoma nacejal. Zdelo se mi je, da si bom pred tridesetim letom starosti uničila telo in dušo. Skušal me je prepričati, da se motim, a me njegove besede niso mogle več ne omehčati ne prepričati. Bila sem vojna sirota in sem se naučila nekaterih stvari za zmeraj. Če se spustiš v bitko, ne smeš odnehati, celo če si se zmotil. Človek mora biti človek scela, ali pa je samo človeška uš.

Dala sem otroka v vrtec, si uredila življenje, v katerem sem imela vsaj dva dni na teden samo za otroka in zase, pregnala duh po pivu iz stanovanja, šahovsko desko z oglodanimi figurami pa je tako in tako vzel s seboj. Nekaj mesecev sem potrebovala, da sem si malo odpočila, se pomirila, spravila v red otroka in ju oskrbela z vsem potrebnim. Kar naenkrat sem ugotovila, da si lahko z dohodki, čeravno niso veliki, in s krediti uredim marsikaj, česar si poprej nisem mogla. Kupila sem si celo fička in lahko si je misliti, kako sem bila zadovoljna, ko sem se prvokrat odpeljala z otrokoma na izlet. Ves dan smo preživeli na soncu in med drevjem. Zdelo se mi je, da sem podobna zadovoljni koklji s piščanci. Če ženska ves teden pošteno dela, bo imela menda res pravico do kakega dneva počitka in razvedrila.

Potem sem rekla Lojzu: »Če si še takih misli, kot si mi večkrat skušal dopovedati, oglasi se zdaj!«

Oglasil se je, bil je za spoznanje začuden, otroka sta se mu zdela srčkana, jaz pa še zmeraj tako mlada, zdaj pa tudi že spočita, da mu je to moralo biti v veselje. »Ampak,« sem mu rekla, »nikakršne poroke, nikakršnih otrok na slepo.« Če se strinja, si posvetiva en dan vsak teden, doma ali pa se kam odpeljemo, tako da si bova vsakokrat zaželela drug drugega, ne da bi si bila ves teden predvsem v napoto.«

Strinjal se je, čeravno me je skušal prepričati, naj bi se preselila k njemu. Lojz ima namreč hišico, v kateri živi z materjo. Ne, sem rekla, ne

prestopim iz enega vlaka v drugega. Naj je njegova mati še tako zlata ženska, ne vem, kako bi prenašala otroka in še name bi lahko bila ljubosumna. Ni vztrajal. Spoznal je, da sem trdna v svojih sklepih, imel me je rad in jaz sem imela rada njega.

Lojz je razumen človek, niti malo nasilen, rad se igra z otrokom in zna se veseliti tudi majhnih presenečenj. O njegovem denarju nisem hotela niti slišati. Le včasih malo popustim — za rojstni dan ali za kak praznik, ko prinese rož ali kako igračo otrokoma.

Tako sem pozabila na moža, na ločitev, na njegov začuden obraz, ko sem mu rekla, kaj sem sklenila. Ko sem ga potem še kdaj pa kdaj srečala na cesti, se je delal, kakor da me ne vidi. Otroka je kdaj pa kdaj obiskal, tako kot sva se dogovorila — zmeraj mi je moral poprej telefonirati. Pozneje sem izvedela, da se je poročil z rdečelaso računovodkinjo. No, sem si mislila, tej utegne plačati tudi dolgove meni. Malo je manjkalo, da se mi ni zasmilil. Ta ga opustoši, kakor je on mene, sem si govorila, saj žensko poznam — veliko boljša je od njega, vendar niti malo ponižna ali podvržena tlačanstvu.

Nekoč me je Lojz prepričal, da sem ga obiskala doma. V hipu sem ugotovila, da sem imela prav. Mati je bila zelo vljudna, vendar me je gledala z očmi, polnimi očitkov. Zanj sem bila prav gotovo prava pravcata mestna sprijenka. Sinu je potem rekla, da sem se ji zdelo *prenobel zanj*, ki je samo tovarniški mizarski mojster. Smejala sem se, dobro se mi je zdelo, rekla sem mu, da je bila njegova mati vzgojena natanko tako kot jaz — da je ženska samo delovna sila in še mati, kadar utegne. Samo da sem jaz svojo vero spremenila, ona pa ne. Pri njem bi res otroka imela vrt, jaz pa na glavi vso hišo.

Gotovo je, da so me imeli tudi nekateri tovariši v podjetju za muhasto in sprieno. Kdaj pa kdaj je kateri poskušal, da bi me *prevrnil*, kot so govorili med seboj, zakaj gotovo je *potrebna*. Dopovedovali so mi, da sem se razcvetela, odkar sem zapustila moža, tega pa niso vedeli, zakaj sem se razcvetela: ker sem se znebila mōre, ker sem si oddahnila zaradi otroka, ker sem zdaj imela veliko manj dodatnega dela in ker sem navsezadnje imela rada Lojza tako, kakor je imel on rad mene. Zapeljivci take sorte so se mi zdeli podobni bivšemu možu — radi bi se na hitro zadovoljili, in sicer natanko takrat, kadar jih popade potreba po ženski, vse drugo pa jim nič mar. Slinasti zaljubljenici za eno uro ali dve, zraven pa se hitro sami sebi zasmilijo, če zaidejo v težave.

K sreči Lojz ni ljubosumen, saj tudi nima biti za kaj. Ko mi je nekoč Pero, tajnik sindikata, celo pisal osladno zaljubljeno pismo, sem ga Lojzu pokazala. Iz pisma je bilo razvidno, da je velik ljubitelj otrok, urejenega stanovanja in dodatnega zaslužkarstva. Njegovo pismo je bilo podobno njegovim okrožnicam. Poznam ga kot slab denar — možka gnida, pravi pravcati zajedalec z lepimi brčicami in vlažnimi očmi.

Sin je medtem zrasel, vpisala sem ga v osnovno šolo. Moram reči, da je resen deček, bolj šibak kot močan, bolj nežen kot fantovski, deklica pa drugačna — živahna je, debeluškasta, ves čas nasmejana. Kljub temu da sem že zdavnaj pozabila na morečo skrb z njo, ko sem jo celo večnost

nosila, se kdaj pa kdaj nehote ustavim na njej s pogledom. Še zmeraj mi ne gre iz glave, kako sva jo spočela, kako se mi je vgnezdilo v glavi prepričanje, da iz takega spočetja ne more nastati nič dobrega. Srečna sem, da je tako, sem si znova in znova zatrjevala, vendar sem bržkone imela res samo srečo.

Lojza kličeta otroka *stric*, rad ju ima, vendar sem nekajkrat zaslutila, da bi rad imel tudi svojega otroka. Nisem vedela, kaj naj si mislim, kaj naj mu odgovorim, delala sem se, kakor da ga nisem razumela. Moram povedati, da me je njegova želja ganila, saj se mi je zdela naravna, poleg tega pa sem vedela, da bi naredila otroka v ljubezni, ne kar tako mimogrede, kakor da bi šel človek na stran. Pol leta sem premišljevala o vsem tem, ne da bi mu bila svojo misel kakor koli izdala, potem sem se odločila.

»Pojdiva na morje,« sem mu rekla, »letos poleti. Nikoli še nisem bila na dopustu na morju. Če se strinjaš, se tam zmeniva za dečka ali za deklico, da mi ne bi kdaj očital, da si moral imeti rad otroka, ki jima nisi oče.«

Moram reči, da je bilo to pravo veliko popotovanje zame, zanj, za otroka. Zapravila sva denarja, da je kaj, in končno smo bili vsi zadovoljni — hotel je bil lep, v njem dve sobici z balkonom, nedaleč stran nizka obala kakor nalašč za otroke in za ljubeče se pare. Nakopali smo se, se nahodili, nasmejali, nasončili, navsezadnje tudi naspali do sitega. Kadar sta otroka spala, sva z Lojzom počela norosti, kakršne se ne spodobijo zrelima človekoma. Kot dva zelenca, ki sta šele včeraj odkrila, da se razlikujeta po telesu in po duhu. Ko bi naju bil kdo opazoval, bi se mu bilo zdelo vse skupaj takšno, da bi lahko počil od smeha, nama pa je bilo lepo. Ampak zgodilo se je nekaj, česar nisem pričakovala. Nisem namreč zanosila. Lojz se zaradi tega ni vznemirjal, zdelo se mi je, da mu je dovolj, da sva oba enake misli, mene pa je vznemirilo. Odšla sem k zdravniku, ta pa mi je rekel, da sem zdrava kot dren in da bom lahko imela otrok, kolikor si bom le želela. Opazil je, da mu na prvo besedo nisem verjela, zato mi je smeje se rekel, naj mu pošljem na pregled tistega, ki bi bil rad oče. Moram reči, da sem bila ob sapo, saj kratko in malo nisem nikoli pomislila na to, da bi bil Lojz lahko jalov. Povedala sem mu, kaj mi je svetoval zdravnik, kolikor sem mogla obzirno, on pa se je samo smejal in rekel, da tako gotovo ne more biti res. Vendar se je čez kak teden napolil k zdravniku in se vrnil dobre volje. Zdravnik da pravi, da se tako pač zgodi večkrat — naključje ali kaj podobnega. Svetoval mu je, naj ne odneha.

Nisva odnehala, kaj naj bi nama drugega preostalo. Prepuščala sva se ljubljenu kot še nikoli poprej — s strastnostjo, kakršne nisem doslej odkrila ne pri sebi ne pri njem. Včasih se mi je zdelo, da sva tako rekoč oba malo ob pamet. Kakor da naju oba vabi in zapeljuje nekaj čudežnega. Kakor da nisva dovolj drug drugemu. Včasih sem bila tako prevzeta, da nisem mogla niti pametno misliti. Vsa preteklost se mi je zdela s srečnimi in nesrečnimi dnevi vred puščava, po kateri sva se prebila na zelene travnike prave ljubezni.

Ko me je nekoč presunilo z močjo spoznanja, da ne bo iz vsega tega ljubljena nič, sem naskrivaj odšla v inštitut in se dala umetno oploditi. Nekaj

časa sem se resda obotavljala. Motilo me je, ker sva večkrat brala o tem, kako umetno osemenjujejo krave. Krave so krave, sem si odgovarjala, jaz pa sem Katarina. Menda nisem edina, ki se je tako odločila, poleg tega mi zatrjujejo, da velja v takih primerih *spovedna molčečnost*. Otrok ne bo Lojzov, ampak on tega tako ne bo izvedel — srečen je, da je kaj, in jaz se smehljam njegovi in svoji sreči.

Zakaj neki naj bi človek vse vedel in vse razumel? Pričakujeva otroka in nič na svetu ne more skaliti najinega srečnega pričakovanja. Trebuh mi vzhaja kot kruh, in dobro mi dé, kadar gre čezenj topla Lojzova roka. Skrivnosti narave, čudežna moč odločitve, beli oblaki, ki se prepeljavajo čez plavo nebo, morske počitnice, kjer se je vse to začelo, česa naj bi si še želela? Nikakršnega pisma ni, ki bi moglo to popisati, nobene besede, ki bi mogla sama izraziti, kar čutim. Zdravniški pregledi potrjujejo, da je vse v redu. Odlično se počutim. Lojz je od sreče shujšal. Postal je pravi mož — možat, čeden, občutljiv na mnoge malenkosti, ki jim ženske pripisujemo več pomena kot nekaterim velikim stvarjem ali rečem.

Polna sem tople krvi in sladkega mleka, polna sreče, tako da mi je včasih hudo, ko pomislim, koliko ljudi okoli mene je nesrečnih — sovražijo se ali se goljufajo ali pa so bolni. Včasih bi si lahko sami pomagali, ko bi bili bolj odločni, bolj razumni, bolj človeški, včasih pa tudi ne, zlasti kadar jih popadeta bolezen ali malodušje.

Če bo deklica, ji bom dala ime Katarina, če bo deček, bo Lojz. Tako, to je vse, kar imam ta trenutek povedati.

Janko
Kos

Esej in Slovenci

I

Esej spada med tiste literarne ali polliterarne zvrsti, ki povzročajo slovenski literaturi, njenim poznavalcem, kritikom in raziskovalcem, zgodovinarjem in teoretikom precejšnje težave. Teh se v zvezi z esejem ne manjka tudi drugim, večjim, morda bolj razvitim literaturam, vendar se zdijo v ozko začrtanih mejah slovenske esejistike še prav posebno opazne. Esej je za Slovence v marsikaterem pogledu zares težavna zvrst.

O tem nas poučijo dejstva, ki naj — nabrana brez želje, da bi sistematično izčrpali gradivo — ponazorijo kratko zgodovino slovenske misli o esejju; o tem, kako smo doslej razumeli esej, kako smo ga opredeljevali po bistvenih značilnostih, in ne nazadnje, kako smo ga po teh zbirali in izbirali. Vsem je kajpak znano, da smo pojem eseja in tudi razlago zanj sprejeli iz drugih evropskih literatur. Toda težave se pričnejo z dejstvom, da smo